

Egy színésznőről

Gerhart Hauptmann *Henschel fuvarosát* és Strindberg *Vaterját* olvastam múltkor és mindkét darab hősnőjét valami sajátos rokonság, szerves kapcsolat fűzte össze emlékezetemben – homályosan éreztem, hogy éppen e két nőalak nekem húsban és vérben egészben kiemelkedik, külön-külön, más és más természettel, más és más szenzációk között – de egyenlő intenzitással. És erre aztán eszembe jutott, hogy mindkét nőalakot egy színésznő alakításában láttam: a kimúlt Thália-színház ensemblejában játszotta őket Judik Etel, egy szép és szenvedélyes asszony.

Eszembe jutott és egyszerűen hálával gondoltam rá, mert okosan és biztos erővel és meleg szívvel épített föl két okosan és biztos erővel megírt szerepet – és íme, lehetővé tette, hogy őreá gondolhassak, mikor a dráma-irodalomnak ez a két érdekes alakja feltűnik előttem. Hol van és mivé lett Judik Etel? Nálunk a művész életének munkáját még mindig hajlandók karrier kérdésének tekinteni: – „nagy jövő vár rá”; „erős, nagy ambíció dolgozik benne”; „imponáló akaratú és öntudat”: – ilyen dicséretekkel osztályoznak és egészen elfelejtik, egészen elfelejtik, hogy nekünk, a közönségnek és nektek, kritikusoknak, semmi közünk, és semmi közötök a művész karrierjéhez, sem ambíciójához és öntudatához, és semmi közünk ahhoz, vár-e jövő reá akaratának erejéből, mert mindennek semmi köze ahhoz a felinduláshoz és gyönyörűséghez, amit néhány órán át élvezhattünk ebben a nyomorúságos életben, míg ebben a nyomorúságos életben valaki jó és szíves volt simogató, izgató, megint fölengesztelő melegséget árasztani ránk a színpadról.

Íme, nem „félbeszakadt pályá”-ról és nem „egy imponáló képességű művész”-ről beszélek, hanem beszélek Judik Etelről, akit mostanában nem látok színpadon sehol és akit nélkülözök. Eszembe jut Hanne-ban: érdekes, izgalmas, végzetlen finomságokat megértő arca vonaglik és minden közvetítő mesterség nélkül egészen természetes módon szuggerál. A fuvaros dühöng a kocsmában és Hanne-t hívatja, Hanne megjelenik, érzi, hogy elvesz, ha fölül maradni nem tud; asszonyi, állati, forró életösztöne fel kell, hogy buggyanjon most arcába, aggódva és remegve nézzük a színpadot: és íme! Judik Etel arcát csakugyan igazi, valóságos vér önti el. A szemek valóságos, haragos tűzben égnek és melegen, még vajúdva, gomolyogva rohan-

nak elő a haragos és biztos szavak. Ő most Hanne. Ez így van jól, ezt így kell csinálni, ezt másképp nem lehet: itt nem kell alakítani és formálni semmit, hiszen a szavak végleg és félremagyarázhatatlan módon ezt jelentik, ahogy ő csinálja. A Diderot-féle paradoxon, hogy a színész fölötte és mellette álljon a szerepének, nála egyszerre tárgytalanná válik: hiszen őbenne magában annyi hőmennyiség van, hogy csak egy szó kell, megnyitni a zsilipeket és Hanne maga Judik Etel és Judik Etel maga Hanne, mindketten asszonyok és minden további nélkül egyszerre megértik egymást. A színész önmagára gondol, a saját életére, minden szót visszavonatkoztat és jól játszik. Mesebeszéd az, hogy a színész érezze bele magát a szerepbe és higgye magát annak, akit ábrázol – csak magát, csakis önmagát érezze a színész és az elvont, színpadi élet horizontjáról elverődve az ő lelkében visszhangozzék és őnéki nyilatkozzék meg jelentőségben minden szó, amit kiejt.

„Élni akarok!” – így szóljon Hanne és a színész gondoljon arra, hogy Ő élni akar és lássa életét, a saját életét, maga előtt: ám jusson eszébe anyja, kedvese: ám lássa gyermekkorát és emlékezzék vágyaira és mindenre, amit áhított és lásson egy utcát, vagy egy házat, vagy egy szobát, aminek semmi köze sincs a darabhoz, mert hiszen odakünt vár reá valahol az ő körülzárt, rejtett, idegen életében. És jól fog játszani.

Valami különösen szép és nagyszerű az, amit egy színész csinál.

Valaki s méghozzá asszony: ilyen végtelenül érzékeny, elfinomult és csupa belső szemlélettel telített leány ott álljon bátran az üresség közepett, egyedül, mint tengerből kiálló sziget, merjen gondolni életére s merjen megszólalni hangosan és töltsön tele hanggal és bátorsággal és meleggel egy egész sereg mozdulatlan és még üresen és hidegen tátongó szívét. És mindig szorongás és szomorúság tölt el, ha arra gondolok, hogy ennyi hőenergia, ennyi fojtott meleg és fojtott erő, mely egyszerre és pompás színekben robanna szét a színpad koncentrált levegőjében, hogy mindez búsán és csön-desen szivárogon el abban a híg és erőtlen drámában, amit „élet” címen nyögünk el, mi, közönséges emberek, kötetlen formában és határozatlan számú, rosszul megírt jelenetek között.

Hol van Judik Etel, és miért nem játszik?

(Esszék, kritikák II. Írók és könyvek – Előszók könyvekhez – Színház. Összeállította és a szöveget gondozta: Fráter Zoltán. Akkord, Budapest, 2002.

[Karinthy Frigyes Összegyűjtött Művei 10.] 175–177. old.)